

Prof. Dr. Saime İnal Savi

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

8. Millî Mevlâna Kongresi

(TEBLİĞLER)

6-7 Mayıs 1996

KONYA

Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, 1997

Selçuk Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 9.6.1997 tarih ve 97/133 sayılı onayı ile 750 adet basılmıştır.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ 1997-KONYA

MESNEVÎ'NİN BEŞİNCİ DEFTERİNDEKİ, PEYGAMBERİMİZE VE SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Prof. Dr. A. Osman KOÇKUZU*

Daha önce başlamış olan bir çalışmayı sürdürerek, beşinci defterdeki atıflarla, onlar üzerindeki kısa düşüncelerimizi arza çalışacağız. Defterlerde ilk atıf, besmeleden sonra yer alan duâ cümlesindedir. Dört defterde buna temas etmemiş bulunmaktayız. "Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'le, bütün soyuna ve müslüman olarak onu görenlere rahmet". Bu duâ cümlesi âl ve ashâb'ı kapsamaktadır.

Yol almak isteyen kişilerin, karanlıklara karşı mum taşınması, bir ışık kaynağından yardım görmesi tabiidir. İşte Celâleddin Rûmi, dinimizi böyle bir ışığa benzetir. O ışığı, tatbikatlarla, ihlâsla sürdürülen iyi amellerle takviye gerekir. Mevlânâ buna tarikat adını verir. Maksada vusûl ise hakikat, ma'rifet ve Allah'a kulluk olarak adlanmaktadır. Bu kulluk, dünya tutsaklıklarından farklı olduğu için, peygamberlerce "en yüce mertebe" olarak görülmüştür. Efendimiz, kendilerinin ubdiyyet kulluk yönlerini her fırsatta vurgulamıştır. Durum böyle olunca, müslümanlığı bir "gönüllü kulluklar zinciri" olarak görmek yanlış olmaktadır. "Herkes kölelikten kurtulunca sevinir, bense, sana köle olunca sevinirim" ilkesi, işte böyle bir temelin ürünüdür.

Beşinci defterdeki atıfları, ötekilerden farklı bir biçimde ele alacağız. Önce sayıları çok az olan, "münferid atıfları", sonra da, belirli bir başlıktaki konu'lu atıfları göreceğiz.

* S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Allah'ta fânî olduğu için, bir kesâfetten arınmış haldedir. Madde planında onun gölgesi olsa bile, Allah'ın kulu olduğu için, mâna aleminde o Allah'ın irâdesinde yok olmuştur. Allah zü'l- Celâlin ise gölgesi bulunmaktadır. Beyitten anlaşılana odur ki, "iftikar ilallah", yine Nebbiyyi Ekremin sünnetidir. Allah karşısında varlıktan söz etmeyenlerin ilki ve en üstünü o'dur.

869. beyit:

من ز صاحب دل کنم در تو نظر نی به نقش و سجده و ایثار زر
گفت « لا ينظر الى تصويركم فابتغوا ذا القلب في تدبيركم

"Peygamber, Tanrı suretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp şerhlerinizi düzene koyun demiştir. Tanrı, ben sana bir gönül sahibinden bakarım. Secdene, altın vermene bakmam bile demektir".

Suret, kalp, amel ve bu varlıklara nazar, bir haberin söz konusu ettiği hususlardır. Yaygın ve fakat, hadisçilerce geliş yolları sağlam görülmeyen bir hadiste, "Allah'ın, insanların iç hallerine baktığı, dışlarına bakmadığı" fikri işlenmektedir. Suret-mânâ, zâhir ve bâtin tarzındaki ikiliklere zemin teşkil eden bu haber için, değişik şerh ve tafsilât verilmektedir. Bunlar içinde, kulluğa en uygun gelen görüş ise yaklaşık olarak şu fikirdir. Bilindiği gibi insanlar, eşyada ve çevrede, neyi görürlerse temel olarak onu almak durumundadırlar. Onların iç hali (es- Serâir) ise tamamen Allah'ın bilgisini ilgilendirir.

Bu haberin belirttiğine göre, Allah varlıkların dış yüzüne değil onların eylemlerine/amellerine ve niyetlerine/ kalplerine bakmaktadır. Çünkü iyi bir amel, kötü bir niyetle kötü sonuç verdiği gibi, kötü bir amel de iyi bir niyetle iyi sonuç vermekte ve sahibi sevap kazanabilmektedir. Önemli olan kalbin temiz bir niyet taşıması, gönlün, eylemden önce iyi tespitlerle yolunu belirlemesidir. İyi bir niyetin kötü sonucundan kul sorumlu olmamaktadır. Bunu anlatmak ve sert bir şekilde vurgulamak için; niyet ve eylemin önde tutulduğunu belirtmek için bu edebi sanat uygulanmıştır. Yoksa hiçbir zaman "bâtın zâhirden üstündür; dışınız güzel jolabilir, ama eyleminiz ve kalbiniz temiz değilse işe yaramaz iyi amelleriniz" gibi, İslâmın beğenmediği bir anlam bulunmaktadır.

"Ben bir gönül ehlinde bakarım..." ifadesi, yine peygamberimizin bir hadisini hatırlatmaktadır. Burada belirtildiğine göre, insan Tanrıyla sohbet için bazan kalbi kırılmışlarla, yoksullarla, kalender kişilerle hem-hâl olmak durumundadır. Çünkü Allah, olabilir ki o aç kimsenin rızâsıyla beraberdir, o kalbi kırık kişinin yanındadır. Böylece Allah'ın nazarına kavuşmak dileyen kişi, bu tür mahallere çok uğramalı, kalp onarmalı, mali yardımlarda bulunmalı, halkın, fukaranın, yetimin, dulun işlerini görmelidir. Allah işte bu tür mahallerden bize nazar edebilir. Gün olur, altın ve gümüşümüz de para etmez. "Selim bir kalple Allah huzuruna gitme..." aranır. Bu da doğrudur. Çünkü sadece Allah vardır, onun dışındaki bütün varlıklar fenâ bulmağa mahkumdur: Kullu şeyin hâlikün illâ vecheh'tir.

1772. Beyit:

در حدیث آمد که روز رستخیز امر آید هر یکی تن را که : «خیز!»
نفخ صور امرست از یزدان پاک که بر آید ای ذرائر سر ز خاک

"Hadiste gelmiştir ki, kıyâmet günü her bedene, kalk diye emir gelir. Sûr'un üfürülmesi, pâk Tanrı'nın: ey zerre'ler, yerden baş kaldırın diye emretmesidir".

İslamın akaid sisteminde, öldükten sonra dirilme ve bir hesap günü vardır. Bütün varlıkların ayağa kalkması, sûr denilen bir âletin üfürülmesi, Kur'an nassıyla sabittir. Birinci sûr bütün varlıkların yerlere kapanması ve yok olması ile sonuçlanırken, "sonra tekrar üfürülür, bir de bakarsın ki hepsi ayağa kalkmış, bakışıp dururlar..."^[1] İsrâfil adlı görevli meleğin üfureceği sûr için Arap dilinde Karn: boynuz terimi de kullanılmaktadır. İnsan vücudunun tohumu ve en küçük parçası için kullanılan (zerreler) deyimini, Arapça'da "en-Neseme" olarak adlandırılmaktadır. Nesemu Benî Âdem, toprak olmadan kalan ve muhtemelen insanını belinde veya kuyruk sokumu bölgesinde yer alan, mercimek büyüklüğünde dayanıklı bir maddedir. Bugünün tıbbı, böyle izahlar için neler söyler bilmemekteyiz. Mevlânâ, tenâsüh gibi yanlış inançları defedercesine diyor ki: "Bilgi sahibinin canı, bilgi sahibinin bedenine girer. Zulmeden canı, zulmedenin bedenine. Yani

ilk beden, ikinci beden aynı canı taşır. Akli, hesap gününü ve haşri tanımayanlara da şöyle hitap eder: "Ayak bile karanlıkta ayakkabısını tanırken a güzelim, can kendi bedenini nasıl tanımaz?"

2395. beyit:

چون قناعت را پیامبر گنج گفت هر کسی را کی رسد گنج نهفت
حد خود بشناس بر بالامیر تا نیفتی در نشیب و شور و شر

"Peygamber kanaat'a hazine demiştir. Gizli hazineyi herkes elde edilebilir mi ? Haddini bil de yukarılara uçma. Uçma da kötülük çukuruna düşme".

Yanlış bir tevekkülle yaşayan bir merkebe, çalışmayı öğütleyen tilkinin sözleri arasına sıkışmış olan bu beyitleriyle Mevlânâ, çalışma, rızık, tevekkül üçlüsünün, anlaşılması güç, insanları yanıltan yönlerine açıklık getirir. Bazan merkebin, bazan da tilkinin ağzından güzel sözlerin çıktığı bu konuşmalarda belirtildiğine göre, peygamberimiz, rızık için kapısı bağlıdır/ kitlidir buyurmuş ve çalışmayı da anahtar olarak tesmiye etmiştir. Tanrı teâlanın sünneti, isteyene ekmek vermektir denilmektedir. Tilki, tanrıya dayanmanın, has tevekkülün erbabının azlığından söz etmekte, kanaatı da bu tevekkülün zümresinden saymaktadır. Daha sonra, yatarak eklemek bekleyen birisinin yanlış tevekkülünün doğurduğu hüsrân ve küçük bir hareketle elde ettiği rızık anlatılır. Kanaat bu beyitlerde tama'ın zıddı olarak öğülmektedir.

2401. beyit:

آن یکی زاهد شنود از مصطفی که یقین آید بجان رزق از خدا
گر بخواهی ور نخواهی رزق تو پیش تو آید دوان از عشق تو

Bir zâhit, Mustafa'dan, herkesin rızık Tanrıdan gelir, dilesen de dilemesen de rızık, senin aşkınla koşa koşa gelir, sana ulaşır sözünü duymuştur" Durumu denemek için bir dağa çıkan bu zat, ölü gibi yatar vaziyette rızık beklerken, gelen kervanın adamları onu alıp, ekmek ve yemek sundular. Adam rızık gerçekten kendisine gelip gelmediğini anlamak için dişlerini sıkıp yemeği ağzına koymadı. Zorla ağzı açılan

adama yemek yedirilir. Eşek ile tilki, rızık ve kesb konularını, büyük bir kelâm uzmanı gibi, özel olarak seçilmiş bu tür küçük fıkra ve hikâyelerle anlatır dururlar.

Yine eski terbiye ve tasavvuf kitaplarında, kesbi ve çalışmayı yeğ tutan hikâyelerden birisi şöyle biter. Rızkının ayağına gelmesini bekleyen ve hiç hareket göstermeyen adam, fakirleri arayıp, onları doyuranların geldiğini görür, takatsızdır, inattır. Fakat açlık ona galebe çalar ve bir canlılık emâresi gösterip öksürür. "Ha burada da bir fakir var" diyen adamlar onu açlıktan böylece kurtarırlar. Kur'ân'ın ifadesi ne güzeldir: "İnsan için çalışma esastır. O çalıştığının meyvesini görecektir, ecirini alacaktır".

2700. beyit:

أنبیا هر يك همين فن می زنند خلق مفلس كديه ايشان می كنند
«أقرضوا الله ، أقرضوا الله !» می زنند بازگون بر «أنصروا الله !» می تنند

"Peygamberlerin hepsi bu çeşit hareket ederler; halk müflistir, öyle olduğu halde onlar halktan bir şeyler isterler. Tanrıya ödünç verin, Tanrıya ödünç verin derler. İşi tersine yürütürler de, Tanrıya yardım ederseniz, Tanrı da size yardım eder derler".

Gazneli Şeyh Muhammed Serezî'nin hikâyesi başlıklı bölümde geçen bu beyitlerde, yüce kişilerin, Allah rızası için, insanlardan himmet ve hizmet beklediklerini anlatır. Onların ölçülerine göre zaten müflis olan halktan, Hakkın rızasına uygun iş beklemek, Allah'a ödünç vermelerini ummak olur mu hiç?. Allah katında yüzlerce yardım kapısı açıkken, insanlardan nusrat ve yardım talebinin mutlaka bir hikmeti bulunmak gerekir.

Halkın Allah'tan karz-ı hasen talebi, Kur'ân'da da yer alan bir deyimdir. Allah'a ödünç veren, mutlaka kat kat fazlasıyla ödücünü alacaktır. Bu da, kendi hemcinslerine ödünç vermek, Tanrı yolunda ihsan ile mümkün olmaktadır. Allah borç alsa da, faydası yine topluma ve insanlara olmaktadır. Cennet karşılığı Allah'a benliklerini satanlar deyimi de yine Kur'ân tabiridir. Düşmanla Allah adına cihadı tercih edenler için söylenmiş bir deyim olan, iştirâ en üstün bir alışveriş, kazançlı bir ticâret olarak tavsif edilmektedir.

Beşinci defterin tamamına serpiştirilmiş olan bu atıflardan daha küçük cümlecikler, peygamberimizin sözlerinden parçalar da bulunmaktadır. Ama onların tamamını tebliğ alırsak o zaman tebliğ kabarcaktır. Şimdi yine beşinci defterin başından sonuna doğru, konulu atıfları görelim:

B- KONULU ATIFLARDAN ÖRNEKLER:

64. beyit:

"Hasılı kâfir yedi karınla yemek yer, dini ve gönlü arıktır ama, karnı büyük".

1- Tanrı rahmet etsin, Mustafa'nın şu; kâfir yedi barsakla yemek yer, inanan bir barsakla hadisini söylemesine sebep başlığı ile verilen 100 kadar beyitte, efendimizin el-Mu'min ye'kulu bi mian vâhid, ve'l- Kâfiru ye'kul bi seb'ati em'â hadisi anlatılır. Hadislerin söyleniş anındaki olaylara esbâb-ı vürûd adı verilir. Tıpkı, âyetlerin iniş ânından bahseden haberlere esbâb-ı nüzûl dendiği gibi. Burada çok geniş bir esbâb-ı vürûd anlatılır. Hadis literatüründe tespiti mümkün olmayan bu olaylar şöyle gelişmiştir: Efendimizin mescidine henüz müslüman olmamış konuklar gelir. Aç oldukları için peygamberimizin emriyle sahabe onları paylaşıp evlerine götürürler. Çok iri vücutlu birisini hiç alan olmayınca, efendimiz bizzat onu hâne-i saadete davet ederler. Evdeki keçilerin sütü, o güne kadar bütün ev halkına yetiyordu. Fakat misâfir onlara geldiğinde, sütün tamamını içip bitirdi. Hizmete bakan halayık da, öfkelenerek, adamın kaldığı oda kapısının sürgüsünü sürüverdi. Adamın helâya gitme ihtiyacı belirdi, kapıya koştu, kapı kilitli. Nihâyet uyuyup uykuda sıkışıklığını geçiştirme yolunu tuttu. Uyudu. Rüyada kendisini bir viranede buldu, oraya kaza-i hâcet için oturdu. Uyanınca yatağı yorgani, her tarafı pislik içinde buldu, utandı. Şimdi olanları beyitlerden izleyelim.

97. beyit ve devamı:

صبح آن گمراه را او راه داد
تا نگردهد شرمسار آن مبتلا
از ویش پوشید دامان خدا

مصطفی صبح آمد و در را گشاد
در گشاد و گشت پنهان مصطفی
یا نهان شد در پس چیزی ویا

"Mustafa sabahleyin gelip kapıyı açtı. Sabah o yolunu sapıtmış kişiye yol gösterdi. Mustafa o belâlara uğrayan utanmasın diye gizlendi. Kapıyı açan görmesin de serbest dışarı çıksın diyordu. Ya bir şeyin ardına gizlendi, ya da Tanrı eteği Mustafa'yı ondan gizledi".

Yanlışlıkla birisi o pis yatağı peygamberin yanına getirdi. O da, ibrik getir diye emir buyurdu. Hepsini kendi elimle yıkayayım dedi. İsrar ettilerse de, bunda bir hikmet vardır diyerek kendi yıkamayı istedi.

Dışarı çıkmış olan adam, kaybettiği heykelciğini aramak üzere odaya dönünce, peygamberin yatak yıkadığını gördü, üzüldü. Adam saçını başını yolmağa, utancından naralar atmağa başladı, heykeli unuttu, halkı başına topladı.

132. beyit

چون ز حد بیرون بلرزید و طپید مصطفی اش در کنار خود کشید
ساکنش کرد و بسی بنواختش دیده اش بگشاد و داد آشناختش

"Hadden aşkın çırpınınca Mustafa onu kucakladı, yatıştırdı. Pek çok iltifat etti. Gözlerini açtı, ona kendini tanıttı...". Olayı kısaca anlattığını söyleyen Mevlânâ, araya soktuğu hikmetli beyitlerle olaydan okuyucuya sonuçlar çıkarır, yollar gösterir. Nasihatler eder. Misâfirin yaptığı işten duyduğu utanmayı, dertlenmeyi tıpkı, dadısını arayan çocuğun ağlaması olarak görür ve ağlayanın imdadına yetişileceğini de belirtir. Sonuca yakın şöyle konuşur:

163. beyit:

آن مکن که کرد مجنون و صبی آن بکن که هست مختار نبی
«بالمکاره» که ازو افزود گشت «حفت الجنة» بچه؟ محفوف گشت

"Peygamberin seçtiği işi yap. Deli ile çocuğun yaptığını yapma. Cennet çevrilmiştir? Neyle çevrilmiştir? İnsanın istemediği haşlanmadığı-nefsine yapılması zor gelen şeylerle- (mekârihle). Çünkü ekin bunlarla gelişir, çoğalır. Sonunda adam, peygamberimizin teklifi ile şahadet kelimesini söyler ve emaneti verir, kurtulur. Artık müslüman olan o konuk,

peygamberin ısrarı üzerine yine onlara misafir olur. Adam peygamberimizin, bizde bu gece kal teklifine şu övgülerle cevap verir:

264. beyit:

گفت: واللہ تا ابد ضیف توّم
هر کجا باشم بهر جا کہ روم
زنده کرده ، معتق او دربان تو
این جهان آن جهان بر خوان تو
هر کہ بگزیند جزین بگزید خوان
عاقبت درد گلویں ز استخوان
هر کہ سوی خوان غیر تو رود
دیو با او دان کہ ہم کاسه بود
هر کہ از همسایگی تو رود
دیو بی شکی کہ همسایش شود
ور رود بی تو سفر او دور دست
دیو بد همراه و ہم سفره ویست

"Adam vallahi dedi, ebedi olarak senin konuğum. Nerede olursam olayım nereye gidersem gideyim sana misâfirim. Beni dirilttin. Senin âzatlın, senin kapıcınım. Bu âlem de senin sofranın başında, o âlem de. Bu seçilmiş sofradan başka bir sofraya seçen kişinin boğazını kemik yırtar, deler. Kim senin sofrandan başka bir sofraya giderse, bil ki Şeytan, onunla bir kâseden yemek yer. Kim senin komşuluğundan kaçarsa, şüphe yok ki Şeytan, ona komşu olur. Kim sensiz uzak bir yola giderse onunla yoldaş olur. Onunla bir sofraya oturur."

O gece yeni müslüman olan bu zata yine süt ikram edilir. Fakat o evdeki altı yedi süt keçisinin sütlerini içen kişi, bu sefer bir keçi sütünün yarısını içer, içmesi için ısrar edilince de şöyle konuşur:

279. beyit

این تکلف نیست نی ناموس و فن
سیرتر گشتم ار آنک دوش من

"Bu ne tekellüf, ne sıkılma ve ne de hiledir. Dün gecekinden daha ziyâde doydum".

Bütün ev halkı şaşırır. Mevlânâ der ki: "Kafirliğin aç gözlülüğü ve aç kalırım endişesi ve vehmi baş aşağı düştü. Ejderha bir karıncanın gıdası ile doydum".

289. beyitte peygamberimizin: "Benim Şeytanım müslüman oldu" hadisine küçük bir atıf başlığı varsa da devam etmemektedir. Bilindiği gibi, her insanda görevli melek ve şeytanlar bulunmaktadır. Onlar insanın

yakınında, ona yol gösterme türünden, kendilerine yakışanı yaparlar. Fakat efendimizin Şeytanı da melek haslet olmuştur.

2- Peygamber Aleyhisselam'ın, "Müslümanlıkta papazlık yoktur" hadisi şerifi.

Mevlânâ açtığı bu başlıkta, hadis üzerinde durmaz, orada bir buçuk sayfalık bir bölümde; manasız riyazatın İslâmda olmadığını, insanın muktedir iken kendisini şehvetten çekip uzak durmasını bilmesinin önemli olduğunu vurgular. Bu hadiste iki mesele anlatılmaktadır: Birincisi, İslâm dini, bedene yapılan gereksiz gıda rejimlerini reddeder. İnsan yiyecek, içecek fakat itidalden ayrılmayacaktır. İkincisi, ruhban sınıfı İslâmda mevcut değildir. Peygamberler bile yaptıklarından sorumlu olduklarına göre, ayrı bir ruhânî sınıfın, Allah ile mü'min arasına girmesini Müslümanlık reddetmiştir. İnsan yiyerek ruhbanlığı reddedecek, ama israftan kaçınarak da temiz ve afif kalmayı temel alacaktır.

3- Rasül aleyhisselâmın, "ölümünü ölmeden önce isteyen ölmemiş sayılır. İyiyse iyiliğe ulaşmağa acele eder. Kötüyse kötülüğünün azalmasını diler" hadisi şerifinin tefsiri:

Hadis kitaplarında bu fikri işleyen bir kaç tane haber vardır. Önce Kur'ân-ı kerimdeki bir âyeti, "... nefislerinizi öldürünüz..." âyetini hatırlayalım. İnsanların güzel ahlaka kavuşması için yalan, benlik, vahşet, kibir gibi bir takım kötü huyları terkedip, Allah'ın varlığını iyi tanınması, kişinin kendisini ifnâ etmesi olarak adlandırılmaktadır.

Allah'ı severek, onu sayarak kemal derecesine eren bu tür kimseler, hadiste belirtildiği üzere görürlerken Allah'ın nuruyla görür, giderlerken Allah'ın verdiği güçle gider, bir şeyi tutarlarsa Allah'ın eliyle tutarlar. İşte bu kimseler için ölüm güç değil, Hakka kavuşmaktır. Artık o, dünyevi dertleri ruhundan atmış, gerçeğe karşı karşıya kalmıştır. Ölümü bu şekilde kabul eden bir sistem dünya üzerinde bulunmamaktadır. Peygamberimiz ağzından; ölmeden evvel ölünüz; mûtû kable en temûtû şeklinde nakledilen ve tasavvuf dünyamızda, etrafında büyük bir düşünce ve edebiyat birikimi oluşturan bu haber de, bu şekilde yorumlanmaktadır. Konya Taşkentli büyük mürebbi, müderris ve sûfi Fahreddin Kulu efendi

hoca tarafından yazılan ve Mevlânâ âsitanesinin en son post-nişini olan M. Sıdkı Dede'ye ait olan kabir taşı da aynı görüşün bir izahı gibidir:

Ölmez diridir, ölmezden evvel ölenler

İşte biridir, gerçi bilir ânı bilenler

Bilmezsen eğer öğrene gel merd-i hakikat

Dergeh-i Hunkârîde yetişmiş mürşidi tarikat

Bu nevi zevatı diri olarak kabul ettiren özellik, onların kendilerini, ölmeden önce ölüme hazırlamış olmaları, hesaba çekilmeden kendi hesaplarını, her günün sonunda kendilerinin görmesidir.

4- Peygamber aleyhisselâmın, "üç kişiye acıyın: bir kavmin aşağı hale düşen yücesine, yoksullaşan zengine, câhillere oyuncak olan bilgine":

823. beyit:

قال النبي عليه السلام: «ارحموا ثلاثا عزيز قوم ذل و غنى قوم
... يلعب به الجهال

گفت پیغمبر که رحم آرید بر جان من کان غنیا افتقر
والذی کان عزیزا فاحتقر- او صفیا عالما بین المضر
گفت پیغمبر با این سه گروه رحم آرید از ز ستگید و ز کوه

"Peygamber, canım hakkı için dedi; yoksul düşen zengine, hor ve hakir bir hâle gelen yüceye, yahut da bilgisizlikle şöhret kazanan Mudar kabilesinin arasına düşmüş saf ve temiz âlime acıyın. Peygamber dedi ki: "Taş ve dağ bile olsanız bu üç bölük halka merhamet edin".

Mevlânâ toplumlardaki bir olağan hâle temas eder. İzzetli iken zillete düşmek, zengin iken fakirleşmek, değerini bilmeyen insanlar elinde oyuncak olmak. Halk arasında: "Ne oldum deme, ne olacağım de", "Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın" gibi duâlarla özetlenen bu duruma peygamberimizin işâret buyurması, topluma verdiği, insana verdiği değer bir ifâdesidir. Bazan çok sade görülen reçeteler, iyi bir toplum temelini kurar. İnsanı aziz ve zelil kılan Allah'tır. Ama önemli olan izzet günlerinde, zillet zamanlarında aynı sıfatta ve kabulde kalabilmektir. İnsanın izzette azması, zillette âh u figanı iyi değildir. Bunların en önemlisi de, ilmin değerinin, cehl ile bir tutulmasıdır.

Kainatın öyle bir hâkinden ettik kim zuhur !

Halkı hep seyyânı tutarlar, cehli de irfanı da.

Yukarıdaki beyitleriyle şâir, işte böyle bir toplumdandır, böyle bir ortamdan şikâyettedir bulunur. Bu yine iyidir. Cehlile ilmin eşit tutuluşu. Bundan daha kötüsü de mevcuttur: Cehlin ilimden önde tutulması halî.

Yine bir başka şâir şöyle dertlenir:

Bed-baht ana derler ki elinde cühelânın

Kahrolmak için kesb-i kemâl ü hüner eyler.

İşte bu durum, cehli önde tutan Mudar kabilesi ortamına düşmenin ta kendisidir.

5- Mustafa aleyhisselâmın: "Sana, seninle beraber mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lâzım. Sen, onunla gömülürsün, sen ölüsün ama o diridir. İyi ise sana iyilikte bulunur, kötüyse senden kurtuluşu giderir. Bu eş, bu arkadaş, senin yaptığın işlerdir. Elinden geldiği kadar işlerini iyileştir, iyi amelde bulun" hadisinin tefsiri. Tanrı elcisi doğru demiştir:

1051. beyit:

«قرین یدفن معک و هو حی و تدفن معه و أنت میت ... ما

استطعت»

با وفا ترا ز عمل نبود رفیق
ور بود بد در لحد مارت بود
کی توان کرد ای پدر بی اوستاد
هیچ بی ارشاد استادی بود

پس پیمبر گفت بهر این طریق
گر بود نیکو ابد یارت بود
این عمل وین کسب در راه سداد
دونترین کسبی که در عالم رود

"Peygamber dedi ki: Bu yol için amelden daha vefalı bir arkadaş, bir yoldaş yoktur. Amelin iyiye sana ebediyen dost olur. Kötüye mezarında yılan kesilir. Babam, doğruluk yolundaki bu amel, bu kazanç, nasıl olur da üstatsız elde edilebilir? Âlemde en aşağılık sanat bile hiç ustasız elde edilebilir mi? Her sanatın önü bilgidir. Ondan sonra amel gelir. Bu suretle de amel, bir müddet mühletten, yahut ecelden sonra fayda verir".

لا بد من قرین یدفن معک و هو حی، و تدفن أنت و أنت میت ؛ إن
کان کریمًا أکرمک و ان کان لئمًا ... و ذلك .. عملک

cümleleriyle Arapça bir metin olarak verilen bu haber, ilk bakışta şöhretli hadis indekslerinde ve alfabetik hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Ama bu fikir, peygamberimizin diğer mübârek sözlerinde vardır. Orada belirtildiğine göre: "İnsanoğlunu üç şey kabre kadar uğurlar: Yakınları, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, sadece ameli onunla kabre girer". Eğer bu ameller, cârî sadakalar, ölümsüz eylemler ise sahibi ondan faydalanır. Yoksa hukuk nazarında bile ölünün, malına tasarrufu ancak üçte birdir. Sağlığındaki istediğini yapabilme gücü, artık üçe bölünmüştür. Hayırlı ameller yapabilme tekniği, Mevlânâ'nın ifadesine göre bir mürşitten öğrenilir. Bu mürşitlerin başı, peygamber efendimizdir. O bize öyle ölçüler vermiştir ki, onları uygularsak, kabirde bize enis olacak unsurları bulabiliriz. Söz gelişi: "Akıllı kişi kendisini, ölümden sonrası için hazırlar" haberi böyle bir düstürdür. Kendine kabir hazırlamayıp, kendini kabre hazırlamak, peygamberimizin istediği husustur.

6- Mustafa aleyhisselâmın "bütün dertlerini bir dert yapanı, Tanrı başka dertlerden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, bir çok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vâdide helâk olacaksa Tanrı kayırmaz" hadisinin tefsiri:

... من جعل الهموم هما واحدا ، كفاه الله سائر همومه . و من
تفرقت به الهموم ، لا يبالى الله فى اى واد هلكه ...

Yukarıdaki Arapça metinle verilen bu haber de, aynı lafızlarla büyük hadis mecmualarında bulunmamaktadır. İbn Mâce el-Kazvini, es-Sunen adlı el-Kütübü's-Sitte içinde sayılan eserinin, mukaddimesinin 23.babında ve aynı eserin Zühd için ayrılan kitabında ikinci babında: "Bütün üzüntülerini âhiret ve hesap günü üzüntüsü yapan kişiye, dünyadaki üzüntü ve kederlerinde Allah teâla yardımcısıdır, o ona yeter" haberi hemen bu fikirleri işlemektedir.

Mevlânâ yukarıdaki hadisi verdikten sonra, insana aklını bir noktada toplamasını öğütler. Buradaki (hem) deyimini, ilgi, alaka, insanın zihnini meşgul eden şey olarak değerlendirir. Aslında kelimenin böyle bir anlamı da bulunmaktadır. Dünyaya ait gamm olarak adlandırdığı nesnelere, beyitlerden anlaşıldığına göre, insan bedeninin yüklenebileceği maddi

sıkıntılar, bedenle yapılabilecek konulardır. Celaleddin Rûmî'nin ifadesine göre, her şeyi yaratılış gayesine uygun kullanmak adalet, aksi ise zulümdür.

6- Peygamber "açlık Tanrı yemeğidir. Onunla, özü doğruların bedenlerini diriltir" demiştir. Yine peygamber, "Ben Râbbime misâfir olurum, o beni doyurur, suvarır" buyurmuştur.

Sûfilerin belirttiklerine göre, riyâzat, yani yağlı ballı yemekler yeme yerine, yemede iffetli davranmak, ihtiyaçtan da az yemek, insanda başka özellikler meydana getirir. Artık madde âlemi dışından o kişi doyurulmağa, susuzluğu giderilmeğe başlar. İnsan, manevi yol alırken, bu tür değerli yemeklere kendisini verirse, o zaman maddi vücudu semireceği için, feyzi de azalır, Tanrı yemeği olarak adlandırılan yemeği azalır.

Efendimizin belirttiğine göre, onun bu tür özelliği mevcuttur. Sahabeden, kendilerini oruca vermiş bir takım gençleri uyarırken: "... Sizlerin üzerinizde hanımlarınızın hakları vardır. Misâfirlerinizin hakları vardır... benim durumumu kendinize kıyaslamayın. Ben de zaman zaman oruç tutar, bazan da tutmam. Tuttuğumda ben dayanabirim, çünkü beni rabbim doyurur, suyumu verir" şeklinde onlara, eşlerinin şikâyetleri üzerine orta yolu tavsiye etmiştir. Allah nezdine misâfirligi de söz konusudur. Bütün bunlar, izahı müşkil olan hususlardır. Aşağıdaki beyitlerde de Mevlânâ oruca sarıl buyurur.

7- "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım" hadis-i kutsisinin manası:

Tasavvuf dünyasının önemli bir haberi de budur. Hadis âlimlerinin temelsiz, asılsız olarak gördükleri bu haber, değişik lafızlarla peygamberimize, onun vasıtasıyla da Allah'a isnad edilmektedir. Peygamberimizin, "Allah, rasül-i ekremin belirttiği bir haberde buyurdu ki" veya, Rasül-i ekrem, Allah-ü teâladan naklen dedi ki, tarzındaki haberlerini, daha sonraki dönemlerde âlimler, manası Allah'tan, lafızları peygamberden olmak üzere âyetler ile hadisler arası bir kutsiyette görmüşlerdir. Birçok sahih kutsî hadis varken, aralarında sızmalar da olmuştur. Belirtildiğine göre, başlıktaki haber de böyledir. Diğer taraftan, tasavvuf edebiyatımızda, bu fikir öyle işlenmiş ki, âdeta bir literatür oluşmuştur.

Kur'ân-ı kerim Allah sevgisinden: Allah'ı seven, Allah'ın da kendilerini sevdiği yüce kişilerden bahseder. Türkçe Mevlidde Süleyman Çelebi:

Ey Habibim, sana âşık olmuşam

Cümle halkı sana bende kılmışam, der. Bu tema çokça şiirlerimizde işlenir. Allah ile peygamberimiz arasındaki bu sevgi, bazı coşkun kişilerce aşk olarak da adlandırılrsa, bunun beşerî ve garamî bir yönü olamaz. Çünkü, Allah ile kul, böyle bir sevgide birleşemez. Vücutlar ve mâhiyetler farklıdır. Burada, peygamberimizi Allah'ın sevişini ona lutuf ve ihsanı, muzaffer olması için yardımını, ümmetine bir takım bağışlarda bulunmasını, peygamberlik görevini hakkıyla yapması için kendisini teyidini, son elçi olarak gönderip, diğer enbiyâya onu üstün tutmasını...vb. anlamak durumundayız. Yoksa, Allah'a yakışmayan bir takım durumlara sebep olmak, bir çok tenkidi bu görüş üzerine çekmek olur.

8- Mustafa aleyhisselâmın, Cebrâil aleyhisselâmın geç görünmesi yüzünden daralıp, kendisini Hirâ dağından atmağa kalkışması ve Cebrâil aleyhisselâmın, "kendini atma... önünde devletler var" diye kendisini göstermesi.

3535. beyit:

خویش را از کوه می انداختی
که ترا بس دواست از امر کن
باز هجران آوریدی تاختن
می فکندی از غم و اندوه او
که مکن این ای توشاه بیدلیل

مصطفی را هجر چون بفراختی
تا بگفتی جبرئیلش هین مکن
مصطفی ساکن شدی ز انداختن
باز خود را سرنگون از کوه او
باز خود پیدا شدی آن جبرئیل

"Mustafa'yı ayrılık derdi kaplayıp, daraldı mı, kendini dağdan atmağa kalkardı. Cebrâil: sakın yapma. Kün emrinden sana nice devletler takdir edilmiştir deyince, yatıştır, kendini atmaktan vazgeçerdi. Sonra yine ayrılık derdi gelip çattı mı, yine gamdan, dertten bunaldı mı kendisini dağdan aşağı atmak isterdi. Bu sefer Cebrâil görünür, ey eşi olmayan pâdişah, yapma bunu derdi. Hicâp keşfedilip (perde kaldırılıp) de o inciye kournunda buluncaya kadar, bu haldeydi".

Mevlânâ Celâleddin Rumî, bu beyitlerle yine peygamberimizin ilk nübüvvet yıllarına ait bir olayı dile getirir. Onun hedefi ayırdır. Allah için fedây-i cân işlemektedir. Onun belirttiğine göre: "Herkes bir fennin, bir sanatın fedâisidir; ömrünü o yolda sarfeder, ölüp gider."

هر یکی چونک فدائی فنست کاندر آن ره صرف عمر و کشتیست

Önemli olan o yol, o san'at olumlu olsun.

Yalnız burada, genelde yapılan bir yanlış mevcuttur. Fetretü'l-vahy; vahyin kısa bir müddet duraklaması olayı, böyle zannedildiği gibi, intihârı düşündürecek boyutlarda olmamıştır. Müddeti üzerinde bile görüş ayrılıkları vardır. Kırk günden üç yıla kadar olduğunu söyleyen bilginler olmuştur. Ama, olayları kronolojik sıraya koyduğumuz zaman, bu sürenin bir iki ayı geçmediği ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, o sırada peygamberimizin şehir dışına, Hirâ'ya gitmesi mümkün değildir. Çünkü Kureyş'in boykotu vardır. Etrafları çevrilmiş, Ebû Tâlib Mahallesinde (Şu'b-ı Ebî Talip) mahsur durumdadırlar.

Her yönden kuşatılmış olan ilk Müslümanlar ve tabii ki peygamberimiz üzüntü içindedir ve teselliye muhtaçtır. Cibril ile ilk ünsiyetler, onda aşırı bir ilgi de uyandırmıştır. Peygamberlik müessesesine farkında olmadan yapılan bu tür yanlış tavsiflerin aslı yoktur. Kaldı ki, Cibrilin görevi bellidir. Onun gelişi en büyük ilgi olmuştur. Efendimiz Allah tarafından terkedilmemesini her zaman istemektedir. İlticâları o istikamettedir. Nitekim, Tâif dönüşü, en kötü durumda Allah'tan, onu terketmemesini istemektedir O zamanda bile cana kıyma düşüncesi yoktur.

Beşinci defterde bazı küçük atıfları, yazımızın kabarması için terketmiş bulunmaktayız. Bu beş defterde ve bundan sonra çalışmayı umduğumuz altıncı defterde Mevlânâ Celâleddin Rumî, en çok peygamberimize atıflar yapmaktadır. İndekslerde adı en çok geçen zat, Muhammed ve Mustafa'dır. Bunu olağan karşılıyoruz. Peygamberimizin dışında Mevlânâ'nın bir diğer yolu ve dini yoktur. Aşk ve benzeri fârik vasıfları da, hep Muhammed'in yolu ile kayıtlıdır. İslamın şeriat ahkâmını omuzdan aşırın, değişik dinlere mihrâp olacak bir Mevlânâ Celâleddin bulunmamaktadır.

Mevlânâ tedkikleri, birçok büyüğümüz gibi, henüz bilimsel ölçülerle, bol tahsisatla, dünyada benzerleriyle işbirliği içinde çalışan ilim kurumlarıyla temsil edilmemektedir. Bu iş üniversitelere düşmektedir. Öğretimle boş saati kalmayan, yorgun, alet ve edevatı olmayan öğretim üyesinden bir şeyler beklemek haksızlık olur. Sadece araştırma ile görevli olacak kadroların, vakit geçirilmeden bolca yetiştirilmesi şarttır. Sayısal yolu, sözel ve gönüsel ile takviye edilmedikçe ne kemâl olur, ne de kalkınma.

Mevlânâ'nın kullandığı hadisler içinde sahih olanlar büyük sayıdadır. Temellendirilmeyen, hadis bilginlerinin asılsız veya zayıf kabul ettiği bir takım müteşâbih sözler de vardır ki, bunlar İslâm tasavvufunun üçüncü asırdan sonra çok kullandığı haberler olmuştur. İlk sûfilerin, hadisçi yönleri kuvvetlidir ve onlar, rivâyet ilimlerini, tarihî tenkidi de bilmektedirler. Daha sonra, sırf belirli meseleleri anlatmak için bu tür asılsız veya ispatı mümkün olmayan haberlerden de yararlanılmıştır. Gerek eski dönemde ve gerekse günümüzde mesele iki türlü değerlendirilmiştir:

1. Bir kısım bilginler ve sûfîler, bu tür haberleri çok kullanarak, kendilerine göre daha sert buldukları şeriatın ahkâm bölümünden kaçmağa çalışıp, halka sevgi ve müsâmahayı tavsiye eden bu haberleri yeğlemiştir. Ortaya iki türlü İslâm belirlemiştir: Zâhir, bâtın. Zâhir İslâmı daha kaba bulunup elit bir zümre kendisini, daha da ileri götürerek, sorumluluktan, ibâdet ve taattan müstağni sayma cür'etini göstermiştir. Halbuki, kendilerine bilmeden bu malzemeyi veren kişilerin böyle bir sonuçtan haberleri ve rızaları yoktur.

2. Şer'in ve İslâm kaynaklarının temellendirmediği bu tür haberleri diline dolayan bir zümre ise sûfiyye'yi zındıklıkla İslâm dışı olmakla suçlamış ve hala da suçlamaktadır. İşe hangi yönden bakılırsa bakılsın, aşırılıklar vardır ve zarar gören ise müslümanlıktır. Birisi, dinin evrensel boyutunu daraltmış, diğeri ise, onun ahlâk ve zühd yanını, sırf birkaç kişinin hatası yüzünden inkâr edip, başka dinlerin kalıntısı olarak görmüştür. Bu iki ifrat noktasından kurtulmanın yolu, gerçek anlamda ilmi hakem kılmaktır. İyi ve temelli ilim, doğruları öğretecek; İslâmın şeriat, ahlâk ve zühd

olduğunu gösterecek, diğerk yandan herkesi İslâm dışına atma bedbahtlığı da son bulacaktır.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis anabilim dalı mensupları olarak bizler, müslüman dünyasının tasavvuf ve zühde olan ilgisini, dünya insanının İslama bu kapıdan girme isti'dadını da ön planda tutarak, ilme katkı yapmak amacıyla üç mensubumuzu bu istikamete yönlendirdik. Rahmetli Veysel Ünler, tasavvuf kökenli bu tür haberler üzerinde çalışırken Allah'ın rahmetine kavuştu. Şimdi bu işi daha bir vukuflla inşaallah doktora öğrencimiz, aynı fakültenin Arap Dili ve Belâğati öğretim görevlisi Muhittin UYSAL yüklenmiştir. Tasavvufta, münâkaşalı olan hadisler, inşaallah onun çalışmasıyla yeni bir açıklık kazanacaktır. Yakında profesörlüğünü dilediğim değerli doçentimiz Bilâl SAKLAN ise, doktora'da, hadislerin işârî (tasavvufî) şerhlerine yönelmiş, Kûtu'l-Kulub adlı ilk tasavvuf dönemi ana kaynaklarından olan bir eserin kritiğini yapmıştır. Tasavvufta uğraşan ilim mensubu, Bilâl Sakla'nın, kullanılan hadisler konusunda olurlu almalıdır. Eser maalesef basılmamıştır. Türkiye Diyânet Vakfı'ndan bu hizmeti-her ne kadar konuyu fazla spesifik bulsa da dört gözle beklemekteyiz. Doçentlik döneminde ise Dr. SAKLAN Gülâbad'lı Ebû Bekir'in Miftâhu Maani'l-Ahbâr adlı şerhinde aynı hizmeti yapmıştır, Yüzlerce tasavvuf muhtevalı hadis kritiği, bu iki eseredir. Ve bunlar basım için himmet beklemektedir.

Sosyal Bilimler Enstitülerinde- diğerkleri de öyle-yapılan çalışmalar adı geçen kurumun kütüphanesinde bir nüsha, jüri üyelerinde üç nüsha, yedek üyelerde iki nüsha olmak üzere beklemektedir. Bunların basımı ülkemizin bilgi, kültür ve medeniyet düzeyini yüceltecek, yanlışları, yanlış yönlencmeleri ve istismarları önleyecektir. Devlet başta olmak üzere her kesim, dinin yanlış ellerdeki istismarından söz etmekte, bu istirmarcılar, kendi eserleri için çok kolay basın ve yayım imkanları bulurken, gerçek ilmi çalışmalar yedi yazma olarak- maalesef- kalmaktadır.

inşaallah altıncı defterde sağ- salim bulunduğumuzda yakındığımız bir çok olumsuzluk giderilmiş olur.